

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE ERZURUM VALİSİ MÜNİR BEY**Ömer ERDEN*****Öz**

Doğu Harekâtı'ndan önce sınır şehrimiz olan Erzurum, idari, askerî ve siyasi açıdan oldukça hassas bir konumdaydı. Bu nedenle burada görev yapacak idarecilerin askeri yetkililerle uyum içerisinde çalışmaları ve Milli Mücadele taraftarı olmaları oldukça önemliydi. Bu anlamda Nisan 1918'de Erzurum Valiliğine atanan Münir Bey'in Mondros Mütarekesi sonrası önemli hizmetleri oldu. Münir Bey, 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir ile işbirliği içerisinde çalışarak Milli Mücadele açısından dönüm noktası olan Erzurum Kongresi'nin açılmasına destek verdi. Münir Bey Haziran 1919'da Milli Mücadele taraftarı olduğu için görevden alındı. Münir Bey'den sonra Erzurum Valiliği bir sorun hâline gelerek idari ve askeri yetkililer arasında birçok problem yaşandı. Yaşanan bu problemler nedeniyle Erzurum'da Milli Hükümet ve Doğu Cephesi Komutanlığı ile uyum içerisinde çalışacak birinin valiliğe atanması gündeme geldi. Daha önce bu görevi başarılı bir şekilde yürütmüş olan Münir Bey Haziran 1921'de Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir'in isteği ile bu defa Ankara Hükümeti tarafından Erzurum Valiliğine yeniden atandı. Böylece Erzurum'daki Valilik sorunu çözülmüş oldu.

Anahtar Sözcükler: Erzurum Valiliği, Münir Bey, Kazım Karabekir, Milli Mücadele, Doğu Cephesi.

MÜNİR BEY, THE GOVERNOR OF ERZURUM, IN WAR OF INDEPENDENCE**Abstract**

Erzurum, border town before the east operation, was supersensitive position in terms of governmental, military and political. Therefore, it was vital that administrators, performed a duty in Erzurum, worked in phase with military authorized and backed up for War of Independence. In this sense Münir Bey, assigned to government of Erzurum in April 1919, served important ministration after Mondros Ceasefire Agreement. Münir Bey gave support to open Erzurum Congress, milestone in the sense of war of independence, by way of work in cooperation with Kazım Karabekir who was commander of 15th army corps. Münir Bey was dismissed due to being supporter of War of Independence. After Münir Bey, governorship of Erzurum became a problem and many problems occurred between administrative and military authorities. Owing to those problems, it became a current issue that someone, worked in phase with National Government in Erzurum and Eastern Front Commandership, should be appointed as a government. Münir Bey already performed that duty accomplishedly, was reappointed by way of Kazım Karabekir, commander of east, to Governorship of Erzurum in 1921 by Government of Ankara. Since therefore Governorship of Erzurum's concern was solved.

Keywords: Governorship of Erzurum, Münir Bey, Kazım Karabekir, War of Independence, Eastern Front.

* Yrd. Doç. Dr.; Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, academicien25@hotmail.com.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılması nedeniyle Osmanlı yönetimi fiilen İtilaf Devletleri'nin kontrolüne girdi. Savaş esnasında görev almış olan birçok yetenekli üst düzey yönetici, vali ve mutasarrıf ya yurt dışına kaçtı ya da İtilaf Devletleri tarafından tutuklanarak Malta Adası'na sürgüne gönderildiler. Sivas Valisi Mehmet Sabit Bey, Ankara Valisi Tahir Cevdet Bey, İzmir Valisi Rahmi Bey, Diyarbakır Valisi Bedrettin Bey, Edirne Valisi Zihni Bey, Konya Valisi Muammer Bey, Sivas Valisi Ahmet Bey, Malta Adası'na sürgüne gönderilenlerden sadece birkaçıydı.¹ Geride kalan idarecilerin çoğunluğu ise yeteneksiz, şahsi teşebbüsten yoksun ve merkeze körü körüne bağlı kişilerdi.² Oysa Anadolu'da başlayacak olan Milli Kurtuluş Hareketi için dirayetli ve yetenekli yöneticilere her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardı. Özellikle bir ildeki en büyük mülki idare amiri olan valilerin yetenekli, dirayetli ve Milli Mücadele taraftarı olmaları oldukça önemliydi. Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın da ifade ettiği gibi Kafkasya ve Sovyet Rusya ile ulaşım ve irtibatın sağlanması noktasında kilit rol oynayan Erzurum, idari, askerî ve siyasi açıdan oldukça hassas bir şehirdi.³ Buraya atanacak Vali ve diğer yöneticilerin, Milli Mücadele taraftarı olmaları ve Karabekir ile koordineli çalışmaları vatanın kurtuluşu noktasında dikkat edilmesi gereken bir husustu. Bu anlamda Erzurum Valisi Münir (Akkaya) Bey, Milli Mücadele'nin en hassas dönemlerinde görev yapacak, Karabekir ile uyumlu bir şekilde çalışarak önemli hizmetlerde bulunacaktır.

Ahmed Münir Bey ve İlk Erzurum Valiliği

24 Kasım 1871'de İstanbul'da Hoca Paşa'da dünyaya gelen Ahmet Münir Bey⁴ Gemlik Gümrük Müdürü Sefaizade Mehmet Sait Efendi ile Hasibe Eda Hanım'ın oğludur. Münir Bey, 9 Haziran 1885'de İzmir Rüştîye mektebini bitirdi. İzmir idadi mektebine devam eden Münir Bey annesinin rahatsızlığı nedeniyle ailesiyle birlikte bir süre Rodos'ta kaldığı için eğitimine ara verdi. Mekteb-i idadiden verilen tasdiknamede Münir Beyin takip ettiği derslerde gayret göstererek sınıfta dördüncülük derecesini kazandığı ayrıca sahip olduğu güzel ahlakı nedeniyle okulda herkesin kedisinden memnun olduğu yazılıyordu. Münir Bey, 3 Eylül 1893'te İzmir Mülkiye Mektebi'nin idadi kısmından mezun oldu. İzmir Mülkiye Mektebi'nin yüksek

¹ Bilal Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s. 109-110.

² Hayri Orhun vd. *50 Ünlü Vali Meşhur Valiler*, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara 1969, s. 379.

³ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Cilt. 2, Emre Yayınları, İstanbul 1993, s. 168-169.

⁴ *TBBM Arşivi Münir Bey Dosyası*, Sicil No: 538, s. 1; Enver Konukçu, *Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Erzurum*, Erzurum Valiliği Yayını, Erzurum 1999, s. 100.

kısmına devam eden Münir Bey 5 Ağustos 1896'da burayı da başarıyla tamamladı.⁵ 24 Kasım 1986'da Aydın maiyet memurluğuna atanan Münir Bey sırasıyla Palamut ve Karaburun Nahiye Müdürlüğü, Karaburun, Alaşehir, Ödemiş, Bergama kaymakamlığı, Gölce, Menteşe mutasarrıflığı, Birinci sınıf mülkiye müfettişliği, Kudüs ve Kayseri mutasarrıflığı görevlerine getirildi.⁶ 31 Mart 1918 tarihli mazbata ile Elazığ Valisi Refet Bey'in Erzurum Valiliği'ne atanması üzerine Münir Bey üçüncü sınıf maaşla Elazığ Valiliği'ne atandı.⁷ Ancak Refet Bey'in Elazığ Valiliği'nde kalmayı istemesi nedeniyle 10 Nisan 1918 Tarihli mazbata ile Münir Bey yine üçüncü sınıf maaşla Erzurum Valiliği'ne atandı.⁸

Münir Bey'in Erzurum Valiliği oldukça sıkıntılı bir döneme rastlar. Bolşevik İhtilali sonrası Rus Ordusu'nun doğu vilayetlerini boşaltması üzerine Ermeni çetelerinin Rus askerlerinden elde ettikleri silahlarla donanarak Müslüman halkı katletmeye başlaması ancak Yakup Şevki Paşa Komutasındaki III. Ordu'nun ileri harekâta başlaması ile durdurulabildi. Kazım Karabekir komutasındaki I. Kafkas Kolordusu, 12 Martta Erzurum'a girerek Ermeni çetelerinin katliamlarına son verdi.⁹ İşte Münir Bey, Erzurum ve çevresinde Ermeni çetelerinin yaptığı akıl almaz katliamların izlerinin henüz görülebildiği bir dönemde göreve başladı. Münir Bey göreve başladıktan sonra, Erzurum'daki işgal ve katliamların yaralarını sarmak için gayret gösterdi. Öncelikle Erzurum'da düzenin tesis edilmesi için mülki teşkilatın yeniden teşekkülüne çalışan Münir Bey,¹⁰ Erzurum'daki ticari ve iktisadi hayatı canlandırmaya çalıştı.¹¹ İaşe sıkıntısını da çözmeye gayret eden¹² Münir Bey, mevcut imkânlar dâhilinde, Ermeni baskısı nedeniyle Anadolu'nun içlerine kaçmış olan Müslüman ahaliden geri dönenlerin iskân edilmelerini, belediye ile birlikte sağladı.¹³

⁵Emekli Sandığı Arşivi, MO, 076701.

⁶TBBM Arşivi Münir Bey Dosyası, Sicil No: 538, s. 2, Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM- II Dönem (1923-1927), Cilt. III, Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s. 429.

⁷Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MV, 249/61, 21 C 1336; Münir Bey 4 Nisan'da göreve başlamıştır. *TBBM Arşivi Münir Bey Dosyası*, Sicil No: 538, s. 2.

⁸Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MV, 249/68, 28 C 1336; Münir Bey 11 Nisan'da görevine başlamıştır. *TBBM Arşivi Münir Bey Dosyası*, Sicil No: 538, s. 2.

⁹*Birinci Kafkas Kolordusu'nun Binüçyüzotuzdört Senesindeki Harekâtı ve Meşhudatı Hakkında General Harbord Riyaseti'ndeki Amerikan Heyeti'ne Takdim Edilen Rapor Suretidir*, Erzurum, 1335, s.2-3.

¹⁰Selçuk Ural, Brest- Ltovsk Antlaşması'ndan Mondros Mütarekesi'ne Şark Vilayetleri'nde Mülki ve İdari Sorunlar, *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6 (11), Bahar 2010, s. 55.

¹¹Ural, *agm.*, s. 57.

¹²Haluk Selvi, *Millî Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2000, s. 10; Ural, *agm.*, s. 61.

¹³Konukçu, *age.*, s. 100.

30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi sonrası Erzurum’da asayiş ve düzenin sağlanması hususu daha önemli hâle geldi. Zira Mütareke’nin 24. maddesi “Vilayat-ı Sitte’de iğtişâş zuhurunda mezkûr vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını İtilaf Devletleri muhafaza ederler”¹⁴ şeklindeydi. Mütareke’nin İngilizce metninde “The six Armenian vilayets” Fransızca metninde ise “lessix vilayet armeniens” ifadeleri kullanılmıştı.¹⁵ Bu durum İtilaf Devletleri’nin bölge ile ilgili emellerini açıkça gösteriyordu. Kullanılan ifade ile bölgenin Ermenilere aitmiş gibi gösterilmeye çalışıldığını ve İtilaf Devletleri’nin ilerisi için tasarladıkları planları sezmek mümkün değildi. İleride Erzurum’un da içinde olduğu bu altı vilayette bir Ermeni devletinin kurulacağı endişesi, bölge aydınlarının harekete geçmesine ve İstanbul’da Vilayât-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’ni kurmalarına neden oldu.¹⁶ Dursunbeyzade Cevad Bey, Cemiyet’in Erzurum’da bir şubesini açmakla yetkilendirilmişti. Münir Bey, Cemiyet’in Erzurum’daki şubesinin açılmasına ve bu şubenin çalışmalarına izin vererek milli gayenin karşısında olmayacağını göstermiş oldu.¹⁷

Mütareke gereğince Türk Ordusu, işgal ettiği bölgeleri ve Elviye-i Selâse’yi boşaltarak 1914 sınırına çekilmek zorunda kaldı. Türk Ordusunun boşalttığı bölgelerde milli teşekküller kurulmaya çalışıldı. Özellikle Elviye-i Selâse bölgesinde kurulan Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti bölgenin yeniden Ermeni işgaline uğramasına engel olmaya çalıştı. Ancak Batum’a asker çıkaran İngilizler, Ardahan ve Kars’ı işgal ederek Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti’ni dağıttılar. Batum ve Ardahan’ı Gürcülere, Kars’ı da Ermenilere teslim ettiler. Bu durum bölgenin yeniden Ermeni mezalimi ile karşı karşıya kalması anlamına geliyordu.¹⁸ Ermeni katliam, baskı ve tehdidi nedeniyle yurtlarını terk etmek zorunda kalan Müslüman ahali Trabzon, Erzurum vilayetleriyle, Bayezid sancağına yerleştiriliyordu. Münir Bey, Dahiliye Nezaretine 7/8 Haziran 1919’da çektiği telgrafta, Ermeni zulüm ve baskısından dolayı yarım milyon Türk’ün Osmanlı Devleti’ne ya da İran’a sığınmak istediğini belirterek nezaretin bu trajik duruma dikkatini çekmeye çalıştı.¹⁹

¹⁴Ali Türkgeldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara 1948, s.73.

¹⁵Seha L. Meray- Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküş Belgeleri, (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1977, s. 4.

¹⁶Selvi, *age.*, s. 50-55.

¹⁷Fahrettin Kırzioğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, Ziraat Bankası Yayını, Ankara 1993, s. 12-13.

¹⁸Fahrettin Kırzioğlu, *Tarih Boyunca Türk-Gürcü İlişkileri, Atatürk IV. Uluslararası Kongresi*, Cilt I, Ankara 2000, s. 613-614.

¹⁹Selçuk Ural, *Mütareke Döneminde Osmanlı Devleti’nin Elviye-i Selâse Politikası, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 23, Erzurum 2004, s. 309.

Mütareke sonrası Erzurum'daki kötümser havanın dağılmasında Münir Bey'in katkıları oldu. Yakup Şevki Paşa'nın ayrılışı ile Erzurum'daki 15. Kolordu Komutanlığı'na Kazım Karabekir atanmıştı. 3 Mayıs'ta Erzurum'a gelen Kazım Karabekir ile karşılıklı anlayış ve saygı çerçevesinde işbirliği yapan Münir Bey, Erzurum'daki milli faaliyetlere de destek verdi.²⁰ Örneğin Damat Ferit Paşa tarafından Erzurum Valiliği'ne gönderilen telgrafta, Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti Hariciye Nazırı Fahrettin Bey'in derhal tutuklanarak Trabzon'daki İngiliz torpidosuna teslim edilmesi emrini aldığı hâlde Münir Bey bu emri yerine getirmede. Fahrettin Bey hatıralarında, daha önce de benzer üç telgrafın geldiğini ancak Erzurum Valiliği'nin hiçbir zaman kendisine zorluk çıkarmadığını ifade ediyordu.²¹

Münir Bey'in Görevden Alınması

Erzurum'da Müdafai Hukuk Cemiyeti bünyesinde kurulan halk teşkilatının her geçen gün güçlenmesi Damat Ferit Paşa Hükümetini oldukça rahatsız etmişti. Özellikle Erzurum'da toplanması planlanan kongre çalışmaları mülki ve askeri yetkililerinde desteği ile hızla devam ediyordu. İstanbul Hükümeti'nin bu duruma ilk tepkisi ise Münir Bey'i azletmek oldu. 9 Haziran 1919 tarihli Meclis-i Vükela kararı ile "Van vali-i sabıkı Haydar Bey'in ibkâ-yı memuriyetine" lüzum görüldüğü belirtilerek "Erzurum Valisi Münir Bey'in ehemmiyet-i mahalliye ile mütenâsibrü'yet ve faaliyet ibraz edememekte olmasına binâen Van Vilayeti Valiliğine ahiren tayin bulunmuş olan Mithad Bey'in Erzurum Vilayeti'ne icra-yı memuriyeti..." uygun görüldü.²² Bu atama ile ilgili irade-i seniyye ise ertesi günü çıktı.²³ Böylece Münir Bey 10 Haziran tarihi itibarıyla resmen görevinden uzaklaştırılmış oldu.

Bu arada Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs'ta Samsun'a ayak basarak Milli Mücadele yolunda çalışmalarına başlamıştı.²⁴ Paşa, Kazım Karabekir ile yaptığı yazışmalardan Münir Bey'i Milli Mücadele taraftarı bir vali olarak tanıyordu. Paşa, 17 Haziran'da Kazım Karabekir'e gönderdiği telgrafında Münir Bey'in görevinde uzaklaştırılması ile ilgili düşüncelerini dile getirerek, çalışkan, dürüst ve güzel vasıflara sahip olan Münir Bey'in merkezi hükümet tarafından görevden uzaklaştırılmasını bağışlanmayacak bir cinayet olarak gördüğünü ifade etti. Ermenistan cephesinde bulunan bir vilayetin valisinin kesinlikle değiştirilmemesi gerektiğini dile getiren Mustafa Kemal Paşa lüzum görülürse durumun Harbiye Nezareti'ne bildirilmesini

²⁰ Kamil Erdeha, *Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1975, s. 50; Konukçu, *age.*, s. 100.

²¹ Fahrettin Erdoğan, *Türk Ellerinde Hatıralarım*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1998, s. 278-279.

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DUİT, 41/91-2, 10 N 1337; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MV, 251/12, 10 N 1337.

²³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DUİT, 41/91-1, 10 N 1337.

²⁴ Mustafa Kemal Paşa, 9. Ordu Kıtaat-ı Müfettişi olarak görevlendirilmişti. Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999, s. 127-129.

ve ahalinin de bu yönde müracaat edebileceğini belirtti. Aynı gün Kazım Karabekir, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafında işi kavramış olan bir zatın görevden uzaklaştırılmasının şu nazik zamanda Erzurum için, millet ve vatan için büyük bir zarar olduğunu, özellikle iki ay sonra yiyecek durumu oldukça nazik bir hâl alacağından işi iyi bilen bir zata çok ihtiyaç duyulacağını ifade ederek Münir Bey'in yerinde bırakılmasını istedi.²⁵ Mustafa Kemal Paşa da ertesi günü Harbiye Nezareti'ne bir telgraf göndererek, o güne kadar kötülüğünü hiçbir yerde işitmediği aksine yurtsever ve namuslu bir kişi olduğunu işittiği Münir Bey'in, Ermenistan'a karşı cephe almış olan Erzurum'un durumunu iyi tanımış, üstün ahlaklı, çalışkan bir kişi olduğu sonucuna vardığını belirtti. Paşa bu dönemde değil valinin bir kaza kaymakamının bile görevden alınmasının büyük yaralar açacağını bu nedenle Erzurum Valisi'nin istifasının bile kabul edilmemesini istedi.²⁶ Mustafa Kemal Paşa, 19/20 Haziran'da Kazım Karabekir'e gönderdiği telgrafında, vatan ve millet için fedakârca çalışan Münir Bey'den sonra sıranın kendilerine geleceğini bildirdi. Paşa, azli duyan Erzurum Vilayeti halkının, kendi müdafaa-i hukuk temsilcileri vasıtasıyla padişaha, sadrazama telgraflar çekerek, Erzurum gibi sınır vilayetinin namuslu ve fedakâr valisinin sebepsiz yere azlinin kendilerini oldukça üzdüğünü, halkın şu tehlikeli günlerde buna razı olmayacağını, başka birinin vali olarak gönderilmesinin uygun olmayacağını bildirmelerini istedi.²⁷

Bütün çabalara rağmen Münir Bey'in azline engel olunamadı. Bununla birlikte bu değerli valinin hizmetlerinden faydalanmak düşüncesiyle, Mustafa Kemal Paşa, Münir Bey'e haber göndererek Erzurum'dan ayrılmamasını istedi.²⁸ Mustafa Kemal Paşa, 3 Temmuz'da Erzurum'a geldiğinde onu karşılayanlar arasında Münir Bey de vardı.²⁹ Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'da yaptığı ilk toplantıya Münir Bey'de katıldı. Paşa bu toplantıda mevcut durumu ve yapılması gerekenleri özetleyerek bu zorlu yolda göze alınması gereken fedakârlığı dile getirdi.

²⁵ Selvi, *age.*, s. 167-168.

²⁶ Mustafa Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, Cilt I, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1995, s. 77-78 ; Selvi, *age.*, s. 168.

²⁷ Selvi, *age.*, s. 168-169.

²⁸ Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, (Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2005, s. 30. Bu dönemde Bitlis Valiliği'nden alınan Mazhar Müfit Bey de Erzurum'da bulunuyordu. Karabekir hatıralarında her iki valinin de İstanbul'a gitmelerine engel olduğunu yazmaktadır. Karabekir, *age.*, s. 98. Kazım Karabekir, 28 Haziran'da Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği telgrafında giderek kötüleşen ülkenin durumundan ve Erzurum'daki sarıklı ve cübbeli Vali Vekilinin yabancı mümessilleri için sevinç kaynağı olacağından ve onlara gülünç görüneceğinden bahsederek, "Bitlis ve Erzurum valileri gibi iki hamiyetli ve değerli valinin bu manzara-i elimeye rağmen mazulen dolaşmalarını görmek mucib-i elem ve teessür olacağı arzeylerim" diye yazmaktaydı. Karabekir, *age.*, s. 98.

²⁹ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1986, s. 23; Coşkun Alptekin, Erzurum Kongresi, *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi*, Cilt I, Sayı. 1, Erzurum 1978, s. 36.

Toplantıya katılanlar kendilerinden beklenen fedakârlığı göstermeye ve millî gaye uğrunda yılmadan çalışmaya yemin ettiler. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'yı da lider olarak seçtiler. Ancak Münir Bey, ailevi sorunlardan dolayı bir süre için aktif görevden bağışlanmasını rica etti.³⁰ Münir Bey'in aktif görev almaktan çekinmesinin gerçek nedeni konusunda bilgi sahibi olmamakla birlikte, Hüsrev Bey hatıralarında, Münir Bey'in durumdan emin olmadığı için İstanbul'a gitmek istediği bilgisini vermektedir.³¹ Kazım Karabekir de hatıralarında Münir Bey'in Mustafa Kemal Paşa azledilince "Yine komitacılık yapamam" diyerek çekip gittiğini yazmaktaydı.³² Münir Bey 24 Temmuz'da ailesiyle birlikte İstanbul'a gitti. Kendisine güzel bir uğurlama töreni yapıldı. Hüsrev Bey'e göre Münir Bey çok kibar, temiz, iyi huylu bir insandı. Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Mazhar Müfit Bey ve Süreyya Bey, Münir Bey'in boşalttığı eve taşınmışlardı.³³

Münir Bey İstanbul'a gittikten sonra Dâhiliye Nezareti tarafından hakkında tahkikat yapıldığı görülür. Dâhiliye Nazırı 3 Eylül'de Erzurum Valiliği'ne gönderdiği telgrafta, Erzurum eski valisi Münir Bey'in Millî Harekâta karşı orada iken nasıl bir vaziyet almış olduğu hakkında acele bilgi verilmesini istemekteydi.³⁴ Erzurum Valiliği'nin cevaben gönderdiği telgrafta Erzurum'da ferdi veya toplu olarak silahlı bir teşebbüsün icrası gibi kanuna aykırı bir millî harekâtın olmadığı, Münir Bey'in de Millî Harekâta herhangi bir şekilde dâhil olup olmadığını ve tesirinin anlaşılacağı bilgisi verilmekteydi.³⁵

Münir Bey'den Sonra Erzurum Valiliği Sorunu

Kazım Karabekir'in Erzurum'da 15. Kolordu'nun başında olması bölge için güven verici bir ortamın oluşmasına neden olsa da yerel yöneticiler açısından sıkıntılı bir dönemin yaşandığı görülür. Münir Bey'den sonra Erzurum Valiliği'ne atanan Van Valisi Mithat Bey'in³⁶ Van'dan ayrılmak istememesi nedeniyle yerine bir süre için Kadı Hurşit Efendi vekâleten

³⁰ Bu toplantıya, Kazım Karabekir, Rauf Bey (Orbay), Münir Bey (Akkaya), Mazhar Müfit Bey (Kansu), Süreyya Bey (Yiğit), Kazım Bey (Dirik), Hüsrev Bey (Gerede), Refik Bey (Saydam) katılmıştı. *Hüsrev Gerede'nin Anıları, Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler, (19 Mayıs 1919- 10 Kasım 1938)*, (Hazırlayan: Sami Önal), Literatür Yayınları, İstanbul, Aralık 2002, s. 50-51, Kansu, *age.*, s. 30-36; Atatürk, *age.*, s. 30-31; Atatürk, Nutuk'ta "Münir Bey, önemli mazereti dolayısıyla, bir süre için kendisinin fiili görevden affını rica etti." bilgisini vermektedir. Atatürk, *age.*, s. 31.

³¹ *Hüsrev Gerede....*, s. 56.

³² Karabekir, *age.*, s. 116.

³³ *Hüsrev Gerede....*, s. 60-61.

³⁴ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, DH. ŞFR, 103/26-1, 7-Z-1337.

³⁵ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, DH. KMS, 55/24, 7-S-1338.

³⁶ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, MV, 251/12, 10 N 1337.

Erzurum Valiliği görevini sürdürdü.³⁷ 27 Temmuz 1919'da Erzurum Valiliği'ne aynı vilayetin valiliğinden emekli olan Ahmet Reşit Paşa atandı.³⁸ Reşit Paşa Erzurum'a geldiğinde, İstanbul Hükümeti'nin ve Padişah'ın emirlerini yerine getirmek, Celali eşkıyaları olarak isimlendirdiği Harekat-ı Milliye mensuplarının hakkından gelmek niyetinde olduğunu ilan etmişti. Ancak Kazım Karabekir ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ileri gelenleri ile görüşükten sonra Erzurum'da İstanbul Hükümeti'nin hiçbir etkisinin kalmadığını anladı. Milli Harekâta yardımcı olacağına dair söz verdikten sonra Reşit Paşa'nın Erzurum Valiliği görevini yürütmesine izin verildi.³⁹ Yaklaşık bir yıl valilik görevini yürüten Reşit Paşa'dan Kazım Karabekir pek de memnun değildi. 1 Mayıs'ta Büyük Millet Meclisi Başkanlığına çektiği telgrafında Reşit Paşa'nın atandığı günden beri Erzurum'da hiçbir faydalı hizmette bulunmadığını, İstanbul ile hâlâ bağlantısı olduğuna dair şüphelerin olduğunu ve Kuva-yı Milliye ve Büyük Millet Meclisi aleyhinde sözler söylediğini bildirerek Paşa'nın görevden alınmasını ve Erzurum Valiliği'ne vekâleten Manastırlı Kazım Bey'in atanmasını istedi. Kazım Karabekir 22 Mayıs'ta gönderdiği ikinci telgrafında ise Reşit Paşa hakkındaki görüşlerini tekrar ettikten sonra Paşanın devlet idaresinde iş görebilecek kabiliyette olmadığını bildiriyordu.⁴⁰ Kazım Karabekir'in isteği üzerine Reşit Paşa, yetersizliğinden dolayı bir daha devlet kademelerinde görev verilmemek üzere 8 Haziran 1920'de emekli edildi.⁴¹ Yerine vekâleten Kazım Karabekir Paşa getirildi.⁴²

Kamil Erdeha, Kazım Karabekir'in Reşit Paşa hakkındaki iddialarının hiçbir kanıtı dayanmadığını, kendisinden başka kimseyi beğenmeyen Kazım Karabekir'in görüşlerine katılmaya ve tutumunu doğru bulmaya imkân olmadığını yazmaktadır.⁴³ Oysa Kazım Karabekir'in Erzurum Valiliği konusundaki hassasiyetini anlamak için Doğu Cephesi'nin önemini iyi kavramak gerekir. Bir tarafta Milli Mücadele açısından hayati öneme sahip olan Sovyet Rusya ile münasebetlerin ilerlemesi için bu dönemde Erzurum, sınır şehridir. Aynı şekilde Anadolu'nun Bolşevizm tehlikesinden korunması açısından Erzurum'daki 15. Kolordu'nun stratejik önemi büyüktür. Kars'a kadar yerleşmiş olan Taşnak Ermenileri bütün Doğu Anadolu'yu tehdit etmektedir. Aynı şekilde Gürcülerde büyük tehlike arz etmektedir. Bütün bunlara karşı tek güvencemiz ise Erzurum'daki 15. Kolordu'dur. Başlayacak olan Türk-Ermeni mücadelesi aslında Milli Mücadele'nin de kaderini belirleyecektir. Burada elde edilecek

³⁷ Selvi, *age.*, s. 170.

³⁸ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, MV, 251/42, 28 L 1337.

³⁹ Kansu, *age.*, s. 133-136.

⁴⁰ Karabekir, *age.*, s. 700-701.

⁴¹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 18-71-6-1920.

⁴² *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 18-71-6-1920.

⁴³ Erdeha, *age.*, s. 64.

zafer, büyük miktarda silah ve cephanenin elimize geçmesine, Doğu sınırimızın güven altına alınmasına, doğudaki düzenli ordunun batı cephesine kaydırılmasına ve en önemlisi ise Türk-Sovyet münasebetlerinin yoluna girmesine ve çok ihtiyaç duyduğumuz Sovyet yardımının elde edilmesine neden olacaktır. Tüm bu nedenlerden dolayı Erzurum Valiliği oldukça önemli ve hassas bir görevdir. Erzurum'da İstanbul ile bağlantısından şüphelenilen, tam anlamıyla Millî Mücadele taraftarı olmayan ve güven vermeyen bir valinin görev yapması, yakında başlayacak olan Doğu Harekâtı'nı da tehlikeye sokacaktır. Yukarıda belirtmeye çalıştığımız nedenlerden dolayı olağanüstü bir dönemden geçilmektedir. Bu olağanüstü dönemde Erzurum'da görev yapacak idarecilerin yetki tartışmasına girmeksizin, Kazım Karabekir ile uyum içerisinde çalışması hatta onun sözünden çıkmaması oldukça önemlidir. Aslında gelişen olaylar Kazım Karabekir'in bu hassasiyetinde ne kadar haklı olduğunu gösterecektir.

Kazım Karabekir Erzurum Valiliği görevini bir süre vekâleten yürüttü. Ancak Doğu Harekâtı'nın hazırlıklarıyla meşgul olması gerektiği için bu görevi 10 Haziran'da 15. Kolordu Komutanı Vekili Albay Manastırlı Kazım Bey'e devretti.⁴⁴ Bu dönemde Erzurum'da bir an önce Doğu Harekâtı'nın başlaması ve Erzurum'un Ermeni tehdidinden kurtulması yönünde bir beklenti vardı. Siyasi gelişmeler nedeniyle harekâtın gecikmesi Erzurum'da bazı huzursuzlukların ve dedikoduların çıkmasına neden oldu. Erzurum'un Ankara Hükümeti'nce ihmal edildiğini düşünen bazı kişiler Bolşevizm propagandasının da etkisiyle Erzurum'da bir halk hükümeti kurma düşüncesine kapılmışlardı.⁴⁵ Erzurum Mebusu Süleyman Necati Bey'in kardeşi, Albayrak Gazetesi Başyazarı ve Maarif Müdürü Mithat Bey bu düşüncenin öncülüğünü yapıyordu. Mithat Bey beraberinde Muallim Mektebi Müdürü Cevad Bey ve Kolordu Kurmay Başkanı Binbaşı Mustafa Bey olduğu hâlde 8 Ağustos'ta Hasankale'de bulunan Kazım Karabekir'i ziyaret ederek bu düşüncelerini anlattı. Kazım Karabekir Mithat Bey ve beraberindekilere, buna kesinlikle müsaade etmeyeceğini, Ankara'daki millî hükümetin kanunları dışındaki her türlü teşebbüsü ezeceğini bildirdi.⁴⁶ Kazım Karabekir'den bekledikleri desteği göremeyen Mithat Bey ve arkadaşları bu işi kendi başlarına başaramayacaklarını anladıkları için Erzurum mebusları Celaleddin Arif Bey ve Hüseyin Avni Bey'le temasa geçerek onların da bu konuda desteklerini almaya çalıştılar. Böylece iki mebusun Büyük Millet

⁴⁴ Karabekir, *age.*, Cilt II, s. 73.

⁴⁵ Karabekir, *age.*, Cilt II, 121-122; Dursun Ali Akbulut, Şark Harekâtı Öncesi Celaleddin Arif Bey'in Erzurum'a Gelişi ve Erzurum'da Bazı Hadiseler, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, I(3), Erzurum 1989, s. 68-69; Haluk Selvi, *Büyük Millet Meclisi'nde Celaleddin Arif Bey (1875-1930)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1994, s. 76.

⁴⁶ Karabekir, *age.*, Cilt II, s. 122.

Meclisi'nden izin alarak Erzurum'a gelmeleriyle başlayacak olan bir dizi üzücü hadiselerin yaşandığı süreç başlamış oldu. Hadiselerin Doğu Harekâtı'nın başladığı döneme rastlaması olayın vahametini daha da arttırıyordu⁴⁷

Gerek Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'ta gerekse Kazım Karabekir İstiklal Harbimiz isimli esrinde Celaleddin Arif Bey'in Erzurum'daki faaliyetleriyle ilgili geniş bilgi vermektedirler. Özetleyecek olursak Celaleddin Arif Bey Erzurum'a geldiğinde Kazım Karabekir ile ilk görüşmesinde Ankara'nın kendisini Doğu Vilayetleri Genel Müfettişliği'ne atamayı düşündüğünü, Mustafa Kemal Paşa'nın Doğu Harekâtı'na taraftar olmadığını söyledi. Kolordu'nun başından ayrılmasının felaketle sonuçlanacağını düşünen Kazım Karabekir, Doğu Harekâtı'nın yapılmasına yardım edeceğine söz vermesi üzerine bu göreve Celaleddin Arif Bey'i teklif etti.⁴⁸ Ancak Celaleddin Arif Bey diğer taraftan Ankara'ya, Kolordu ve Kolordu komutanlığı ile ilgili bir dizi şikâyet telgrafları gönderdi. Celaleddin Arif Bey, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderdiği telgraflarında, Kolordu ve Erzurum Vali Vekili Kazım Bey'le ilgili yolsuzluk şikâyetleri ve bu şikâyetlerin Erzurum'da büyük infiale neden olduğundan bahsederek, Erzurum'da halkın seçeceği bir valinin işbaşına getirilmesinin bu huzursuzluğa engel olacağını yazıyordu.⁴⁹ Telgraflardan haberdar olan Kazım Karabekir Erzurum Vali Vekilliğini Celaleddin Arif Bey'e kabul ettirmek suretiyle onu kontrol altında tutmaya çalıştı. Gerçi 5 Eylül 1920'de kabul edilen Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun dördüncü maddesi gereğince meclis üyeliği ile memuriyet bir kişinin uhdesinde olmazdı. Bu nedenle Celaleddin Arif Bey'in mebus olduğu sürece Doğu Vilayetleri Genel Valiliği'ne ya da Erzurum Vali vekilliğine atanması kanunen mümkün değildi.⁵⁰ Kazım Karabekir'e 20 Eylül'de gönderilen telgrafta ilgili kanun maddesi bildirilerek, Erzurum Valiliği için Trabzon Valisi Hamid Bey'in düşünüldüğü, kendisinin de onayı olursa bu göreve hemen atanacağı bildirildi. Kazım Karabekir aynı gün çektiği telgrafta Hamid Bey'in Erzurum Valiliği'ne atanmasını uygun bulduğunu bildirdi. Böylece valilik sorunu çözülmüş oldu.⁵¹

Bu arada Erzurum Vali vekilliğini kanuna aykırı bir şekilde üzerine alan Celaleddin Arif Bey Ankara'dan beklediği cevapları alamayınca telgraflarının şiddetini arttırdı. Mustafa Kemal Paşa, 23 Eylül'de Celaleddin Arif Bey'e çektiği telgrafında onun hareketlerini

⁴⁷ Akbulut, *Albayrak Olayı*, Erzurum 1991, s. 46-48.

⁴⁸ Karabekir, *age.*, Cilt II, s. 163-164.

⁴⁹ Atatürk, *age.*, 322-325.

⁵⁰ Karabekir, *age.*, Cilt II, s. 170-171; Atatürk, *age.*, s. 325.

⁵¹ *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A-III-7-b/D-20/F-17; Karabekir, *age.*, Cilt II, s. 172.

“kanunsuz” ve “isabetsiz” bulunduğunu bildirerek derhal gerekli izahatlarda bulunmak için Ankara’ya gelmesini istedi. Ancak Celaleddin Arif Bey 24 Eylülde bu telgrafa cevap vererek Ankara’ya dönmeyi reddetti. Tam da Doğu Harekâtı’nın başladığı 28 Eylül’de çoğu Celaleddin Arif Bey’in Vali Vekilliği ettiği vilayet memurlarına ait, Erzurum halk temsilcileri adıyla elli imzalı ve doğrudan Meclis ve Hükümet Başkanı Mustafa Kemal Paşa’yı hedef alan kaba ve isyan içerikli bir telgraf gönderildi.⁵² Kazım Karabekir, bu hadiseyi ve huzursuzluğu cephedeki savaştan daha tehlikeli görerek Erzurum’a dönmek zorunda kaldı. Kâzım Karabekir, 3 Ekim’de Erzurum’a gelerek gerekli tahkikatı yaptı. Telgrafın Maarif Müdürü Mithat Bey tarafından yazıldığını ve imza sahiplerinin çoğunun haberinin dahi olmadığını tespit ederek durumu Ankara’ya bildirdi. Kazım Karabekir, gerekli önlemleri alarak 7 Ekim’de tekrar cepheye döndü.⁵³

Erzurum’da halk hükümeti kurma düşüncesine öncülük eden Mithat Bey son olaylardaki etkin rolüne rağmen herhangi bir cezaya çarptırılmamıştı. Ancak Kazım Karabekir, Doğu Harekâtı sonrası Mithat Bey’e haddini bildirmek için adeta fırsat kolluyordu. Mithat Bey 21 Şubat 1921’de Albayrak Gazetesi’nde çıkan bir makalesinde memurlara ve askerlere hakaret ettiği gerekçesiyle Erzurum Merkez Komutanı Edip Bey tarafından tutuklandı.⁵⁴ Bir hafta hapis cezası verilen Mithat Bey’e bu tutuklama aslında bir uyarı mahiyetindeydi. Ancak Mithat Bey bu tutuklamadan çok içerlenmiş olacak ki⁵⁵ ilgili mercilere başvurdu. Erzurum Vilayeti ve Adliye Vekâleti’ne dilekçe göndererek tutuklanmasının kanunlara ve basın özgürlüğüne aykırı olduğunu bildirdi. Erzurum mebuslarının da meseleye dâhil olmasıyla olay daha da büyüdü. Mithat Bey’in şikâyeti onun yeniden tutuklanmasına neden oldu. Mithat Bey 13 Mart 1921’de tekrar tutuklanarak Cephe Divan-ı Harbi’ne sevk edildi. Ancak bu tutuklama Vali Hamit Bey’le Kazım Karabekir’in arasının da açılmasına sebep oldu.⁵⁶

Hamid Bey, Mithat Bey’in askeri makamlarca tutuklanma gerekçesini ve tutuklanma şeklini mevcut kanunlara aykırı buluyordu. Zira Mithat Bey askeri inzibat görevlilerinin takibinden çekinerek karakola sığınmış, ancak Merkez Komutanı Edip Bey, karakolu basarak

⁵² Atatürk, *age.*, s.325-331; Karabekir, *age.*, s. 173-179; Akbulut, *age.*, s. 46-52; Konuyla ilgili belgelerin metinleri Dursun Ali Akbulut tarafından yayınlanmıştır. Akbulut, *agm.*, s. 69-98.

⁵³ Karabekir, *age.*, Cilt II, s. 177-179.

⁵⁴ *Türki Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları*, Cilt II, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1999, s. 40-41; Halit Eken, *Bir Milli Mücadele Valisi ve Anıları Kapancızâde Hamit Bey*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008, s. 611; Akbulut, *age.*, s. 92-93.

⁵⁵ Müdafâ-i Milliye Vekili Fevzi Paşa, konuyla ilgili mecliste yaptığı konuşmada; “Nasihattan müteessir olmayan Mithat Efendi’nin yazdığı ve son zamanlarda etrafına saldırdığı Erzurum vilâyetince dahî yazılmıştır.” diyordu. *TBBM. GCZ.*, Cilt II, s. 41.

⁵⁶ Selvi, *age.*, s. 350-351.

Mithat Bey'i yeniden tutuklamıştı. Hamit Bey 16 Mart'ta Kazım Karabekir bir telgraf göndererek, Mithat Bey'in kanunlara aykırı olarak tutuklandığını, bu nedenle serbest bırakılmasını ve merkez komutanının cezalandırılmasını istedi. Ancak 24 Mart'ta aldığı cevapta Mithat Bey'in "hıyanet-i harbiye" suçlamasıyla Kazım Karabekir'in emriyle tutuklandığını öğrendi. 25 Mart'ta gönderdiği ikinci telgrafında bu tutuklamanın kanuna aykırı olarak yapıldığını tekrar yazdı.⁵⁷ Kazım Karabekir Hamit Bey'in son telgrafına 1 Nisan'da verdiği cevapta; "Mithat'ın tevkif ve divan-ı harbe tevdiinde ne Kanun-i Esasiye ve ne de Kavanin-i Saireye muhalif bir cihet yoktur. Her hususta ahkâm-ı kanuniye riayet ediliyor. Keyfi ve örfi muamelatın tevlid ettiği ve edeceği mazarrâtı bir an unutmuyorum" diyerek Mithat Bey'in tutuklanmasının kanunlara uygun olarak yapıldığını uzun uzadıya açıklamaya çalıştı.⁵⁸

Hamit Bey'in Görevden Alınması ve Münir Bey'in Yeniden Erzurum Valiliğine Atanması

Hamit Bey'in Mithat Bey'i himaye eder tavrı Kazım Karabekir tarafından pek de hoş karşılanmadı. Karabekir artık Hamit Bey'le çalışamayacağına kanaat getirmiş olacak ki 21 Nisan ve 29 Nisan 1921'de Meclis Başkanlığı'ndan Hamit Bey'in görevden alınmasını talep etti.⁵⁹ 2 Mayıs'ta gönderdiği telgrafında ise, Mithat Bey ve rüfekasını bilerek ya da bilmeyerek himaye eder bir vaziyet alan Hamit Bey'in bir an önce görevden alınmasını ve İtilaf Devletleri ile anlaşmaya meyilli olduğu için sahil mıntıkalarında görev verilmemesini istedi.⁶⁰ Kazım Karabekir bu telgrafının birinci kısmında oldukça hassas bir sorunu dile getirdi. Karabekir, Kadı Edip Efendi'nin iki ay kadar önce Evkaf Müdürü Halil Haki Bey'e "yapılacak iş Vilayat-ı Şarkiye'nin istiklalidir" tarzında beyanda bulunduğunu ve Sulh Hâkimi Mehdi, Bidayet Reisi Bitlisli Subhi, ve Kiğılı Mithat Efendilerin de bu fikirde olduklarının anlaşıldığını bildirdi. Karabekir, bu fikrin Yunan taarruzu başlamadan, Meclis'in Ankara'dan Sivas'a nakline karar verildiği dönemde ortaya atıldığını tahmin ettiğini ifade ederek, bunun Erzurum Mebusları tarafından mı yoksa haricin teşvikiyle mi ortaya atıldığının henüz anlayamadığını belirtti. Karabekir bu meseleye bilerek ya da bilmeyerek karışan Celaleddin Arif Bey'e dikkat edilmesini tavsiye etti.⁶¹ Kazım Karabekir'in ifade ettiği durum gerçekten ciddi bir sorundu. Zira

⁵⁷Eken, *age.*, s. 611-619.

⁵⁸*Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi*, K. 22- G.8-B.8; Mithat Bey yargılanmak üzere Ankara İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilmiş, bu mahkeme tarafından yapılan yargılama sonucunda Mithat Bey Suçsuz bulunmuştur. Selvi, *age.*, s. 358.

⁵⁹*Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A-III-7-b/D-20/F-33/1; *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A-III-7-b/D-20/F-38/5.

⁶⁰*Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A-III-7-b/D-20/F-33/1.

⁶¹*Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A-III-7-b/D-20/F-33.

Sakarya Savaşı öncesi Vilayet-i Şarkîye'nin anavatandan ayrılması yönündeki bu düşünce oldukça tehlikeliydi ve bu konuda her türlü tedbir alınmalıydı. Erzurum mebusları Süleyman Necati ve Celaleddin Arif Beylerin Mithat Bey'e yakınlıkları düşünüldüğünde Karabekir'in onu himaye eden Hamid Bey'in görevden alınmasını istemesi daha iyi anlaşılacaktır.

29 Nisan tarihli telgrafa 7 Mayıs'ta Mustafa Kemal Paşa tarafından cevap verilerek vali hakkındaki telgrafın dikkate alınacağı ve münasip bir çözümün aranacağı bildirildi. 16 Mayıs'ta Mustafa Kemal Paşa, İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti'ne Kazım Karabekir'in Hamit Bey'le ilgili teklifini ileterek gerekenin yapılmasını tebliğ etti.⁶² Aynı Gün Mustafa Kemal Paşa, Karabekir'in 2 Mayıs tarihli telgrafına şu cevabı verdi; "Erzurum Valisi Hamid Bey'in bir an evvel tebdili ve sahil mıntıklarında istihdam edilmemesi lüzumu İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti Celilesine tebliğ edilmiştir efendim." Ancak daha sonra "İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti Celilesine tebliğ edilmiştir efendim" ibaresini çizerek "yerine münasip biri bulunamamaktan tehir ediyorum" ibaresini ekledi.⁶³ Kazım Karabekir bu soruna da kendince çözüm buldu. 17 Mayıs'ta Mustafa Kemal Paşa'ya şu telgrafi gönderdi:

"Karargah

17-5-337

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

İnebolu'ya geldiğini haber aldığım esbak Erzurum Valisi Münir Bey'le Anadolu inkılabının bidayetinde çalışıldığından dolayı İstanbul'ca vilayetten azlolunmuş idi. Erzurum Valisi Hamid Bey'in yerine Münir Bey'in tayinine delalet-i devletlerini istirham ederim.

Şark Cephesi Komutanı

Kazım Karabekir"⁶⁴

Bu telgrafa 22 Mayıs'ta cevap verilerek, Münir Bey'in tayini meselesinin vekiller heyetinde aynı gün görüşüldüğü, ancak kendisinin yetersiz görüldüğü, Hamit Bey'in yerine Erzurum'a daha kuvvetli ve faal birinin atanması gerektiği belirtildi. Vekiller Heyeti'nin böyle bir zatı düşündüğü ancak münasip birini bulamadığı bildirilerek Erzurum ve çevresindeki mutasarrıflardan birinin geçici olarak vekâleten bu görevi yürütmesi münasip görülüyorsa

⁶²Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-III-7-b/D-20/F-38/3.

⁶³Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-III-7-b/D-20/F-38/4.

⁶⁴Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-III-7-b/D-20/F-38/2.

uygun görülecek zatın hemen bildirilmesini istendi.⁶⁵ Kazım Karabekir 24 Nisan'da verdiği cevapta, Erzurum Valiliği'ne tayin edilecek kişinin şiddetinden ziyade Milli Hükümet'le samimi bir şekilde çalışacak, halkın sevgisini kazanmış, hükümetle halk arasında iyi ilişkiler kuracak, karşılıklı güven içerisinde çalışabileceği biri olması gerektiğini ifade etti. Karabekir cevabında Erzurum Valiliği'ne vekâlet edebilecek uygun bir mutasarrıfın olmadığını bildirdi.⁶⁶ Kazım Karabekir'in Erzurum Valiliği'ne Münir Bey'in atanması konusunda ısrar ettiği görülür. Zira Münir Bey güvenebileceği, kendi sözünden çıkmayan⁶⁷ hükümetle ve kendisiyle uyumlu bir şekilde çalışacak, bu hassas dönemde sorun çıkarmayacak hatta sorunların çözümünde kendisine yardımcı olacak birisiydi. Kazım Karabekir'in ısrarı sonuç verdi. İcra Vekilleri Heyeti 1 Haziran 1921 tarihli toplantısında Hamid Bey'in Elazığ Valiliğine Münir Beyin ise 10 bin kuruş maaşla Erzurum Valiliği'ne atanmasına karar verildi.⁶⁸

Münir Bey'in Erzurum'a gelerek göreve başlaması yaklaşık iki ay kadar sürdü. Bu süre zarfında Hamid Bey de Erzurum'da kalmıştı.⁶⁹ Bu arada Erzurum Müdafaa-i Hukuk Merkezi azaları ve Erzurum Meclis-i Umumi azaları tarafından imzalanan bir telgraf Kazım Karabekir'e gönderilerek Vali Hamid Bey'in Erzurum Valiliği görevinden alınmaması için kendisinin Büyük Millet Meclisi nezdinde aracılık etmesi isteniyordu. Telgrafta birçok felakete uğramış olan Erzurum'un işlerinin Elazığ'dan daha önemsiz olmadığı, Vilayet Genel Meclisi'nin açılmasında da önemli katkıları olan Hamid Bey'in ayrılmasından dolayı bütün işlerin değişikliğe uğrayacağı ve bozulacağı ifade ediliyordu. Karabekir 18 Haziran'da Meclis Başkanlığı'na bu telgrafla ilgili bilgi verdi.⁷⁰ Öte yandan Mustafa Kemal Paşa, 25 Haziran'da Kazım Karabekir'e gönderdiği telgrafında, Hamid Bey'in Erzurum Valiliği görevinde bırakılması için başta Hoca Raif Efendi olmak üzere birçok imzalarla Erzurum mebuslarına gönderilen telgraflarda Münir Bey'in halk tarafından kabul edilmeyeceğinden bahsedildiğini bildirerek böyle bir harekete cesaret edenlerle ilgili en esaslı tedbirlerin alınması gerektiğini bildirerek şimdiden gerekli önlemlerin alınmasını istedi.⁷¹ Mustafa Kemal Paşa 27 Haziran'da çektiği telgrafında ise Kazım Karabekir'den bu teşebbüslere karşı hangi tedbirleri aldığını ve bu konuda neler düşündüğünü bildirmesini rica etti.⁷²

⁶⁵ *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A-III-7-b/D-20/F-38/1.

⁶⁶ *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A-III-7-b/D-20/F-38.

⁶⁷ Karabekir, *age.*, Cilt I, s. 116.

⁶⁸ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 18-71-6-1920.

⁶⁹ Eken, *age.*, s. 620-625.

⁷⁰ *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A-III-7-b/D-20/F-46/6.

⁷¹ *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A-III-7-b/D-20/F-46/5.

⁷² *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, A-III-7-b/D-20/F-46/4.

Kazım Karabekir 25 Haziran'da gönderilen telgrafa 28 Haziran'da cevap vererek Hoca Raif Efendi ile yaptığı görüşmeyi nakletti. Karabekir'in 20 Haziran'da yaptığı bu görüşmede Raif Efendi, Vali Münir Bey'in halk tarafından kabul edilmeyeceği hakkında herhangi bir karar teşebbüsünden hiç bahsetmemişti. Görüşmede Karabekir'in Hamid Bey'in Erzurum Valiliği'nden alınmaması için yapılan teşebbüsleri hatırlatması üzerine Raif Efendi, Elazığ Vilayetinin daha önemli hâle gelmesi gerekçe gösterilerek Hamit Bey'in alınmak istenmesi üzerine "Erzurum daha az mı mühim" gibi bir fikrin bu teşebbüslere neden olduğunu söylemişti. Raif Efendi, Münir Bey'in aşırı hassas olması ve daha önceki valiliği döneminde Erzurum'un dertlerine yeterince çare olmaması nedeniyle endişelerin olduğunu ifade etmişti. Karabekir'in Münir Bey'in bu zaman için daha iyi olduğunu ve Erzurum Valiliği'ne tayin olunduğunu ve geleceğini söylemesi üzerine Raif Efendi'nin herhangi bir itirazı olmamıştı.⁷³

Kazım Karabekir bu konudaki düşüncelerini ise şu cümlelerle ifade etti:

"Hamid Bey'in müfrit (aşırı) Bolşevik ve Halkçılık aleyhtarı bulunması ve ayrıca tafsilen arz edeceğim vechle Muhafaza-ı Mukaddesat meselesinin de taraftarı olup Münir Bey'in aksi cereyanından korkmaları bu müracaatların saiki olduğunu anladım. Ankara'daki Erzurum mebuslarının Hoca Raif Efendi'nin mevkiini düşürerek Erzurum efkarına dikkat ve ehemmiyet celb etmek gibi maksatlarla tehimkarane müracaatlarda bulduklarını tahmin ediyorum. Mamafih Erzurum'dan tahkikattayım. Eğer aslı çıkmazsa mebusların tahrikteki maksad ve tarz-ı faaliyetleri bilvesile daha anlaşılacaktır. İcab eden tedabirin ittihazına tevessül edilmiştir. Bir hadisenin zuhuruna ihtimal vermemekle beraber Vali Hamit Bey'in vilayeti kadiya teslim ederek Münir Bey gelmeden evvel Erzurum'dan hareketinin temin buyurulmasının münasib olacağını arz ederim.

Şark Cephesi Komutanı Kazım Karabekir."⁷⁴

Kazım Karabekir Münir Bey gelmeden Hamid Bey'in Erzurum'dan ayrılmasının muhtemel olaylara engel olacağını düşünüyordu. Karabekir, Münir Bey'in 28 Haziran'da Erkâm Harbiye Reisi Fevzi Beyle hareket edeceğini haber alınca Hamid Bey'i görüşmek bahanesiyle Sarıkamış'a davet etti. Hamid Bey de 29 Haziran'da Erzurum'dan Sarıkamış'a doğru hareket etti. Böylece Kazım Karabekir Vali Münir Bey'in halk tarafından kabul edilmemesi ihtimaline

⁷³Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-III-7-b/D-20/F-46/2.

⁷⁴Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-III-7-b/D-20/F-46/3.

karşı esaslı bir tedbir almış oldu.⁷⁵ Münir Bey 4 Temmuz'da Erzurum'a gelerek görevine başladı.⁷⁶ Kazım Karabekir daha sonra Münir Bey'in halk tarafından kabul edilmeyeceği yönünde Erzurum mebuslarına gönderilen telgraflar hakkında telgrafhanede araştırma yaparak böyle bir telgrafın hiç gönderilmediğini öğrendi. Sadece 13 Haziran'da Vilayet Genel Meclisi ikinci Başkanı Raif Bey ve azaların imzaladığı bir telgraf Meclis Başkanlığı'na ve Dâhiliye Nezaretine gönderilmişti. Bu telgrafta da Erzurum'un harap halinden bahsedilmiş, Vali Hamid Bey'in idaredeki tecrübeli hizmetlerinden henüz yeni yeni faydalanmaya başlamışken Elazığ'ın Erzurum'a tercih edilmeyerek Hamid Bey'in görevinde kalması istenmişti. Telgrafta, "esbak Vali Münir Bey'in vilayetimize tayin buyurulduğunu kemal-i izzet ile istihbar ettik." cümlesinden başka Münir Bey'in kabul edilip edilmeyeceği ile ilgili bir bahis yoktu. Karabekir'e göre Münir Bey'in kabul edilmeyeceği yönünde telgraflar aldıklarını söyleyen mebuslar şahsi amaçları için bu yalanı söylemişlerdi.⁷⁷

Münir Bey, 20 Nisan 1922'ye kadar Erzurum Valisi olarak görev yaptı. Erzurum Valiliği görevi sonrasında ise Dâhiliye Vekâleti Müsteşarlığı'na atandı. Daha sonra İzmir ve Giresun'dan milletvekili seçilen Münir Bey 19 Eylül 1927'de İçişleri Bakanlığı Müsteşarı ve Giresun Milletvekili iken emekliye ayrıldı. Münir Bey 14 Kasım 1947'de Ankara'da vefat etti.⁷⁸

Sonuç

15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'in Doğu Anadolu'da özellikle de Erzurum'da tek yetkili mercii olması çokça eleştirilse de Doğu Cephesi'nin Milli Mücadele'deki kilit rolünü unutmamak gerekir. Bu dönemde Erzurum İtilaf Devletleri tarafından Doğu Anadolu'da kurulması hayal edilen Büyük Ermenistan'ın merkezi olarak görülüyordu. Erzurum halkı bunu biliyordu ve bu durum Erzurum'da sürekli bir tedirginliğe neden oluyordu. Ayrıca Sovyet Rusya'ya yakın olması nedeniyle Bolşevik cereyanlardan oldukça etkilenen Erzurum'da huzurun sağlanması hayati derecede önemliydi. Erzurum'da huzur ve sükûnetin devam etmesi Doğu Harekâtı'nın başarıyla sonuçlanmasında önemli etkisi olacaktı. Bu nedenle Erzurum'da yerel yöneticilere önemli görevler düşüyordu. Bu şehirde görev yapacak vali, Milli Mücadeleye inanmış, İstanbul Hükümetinin hiçbir şekilde etkisinde olmayan, çevresine güven veren, huzur ve sükûnetin devam etmesi için Ankara Hükümeti'yle ve askerî yetkililerle uyum içerisinde

⁷⁵Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-III-7-b/D-20/F-46/1.

⁷⁶TBMM Arşivi, Münir Bey Dosyası. Sicil No. 538, s.2; 1973 tarihli Erzurum İl Yıllığı'nda Münir Bey'in göreve başlama tarihi 14 Temmuz olarak gösterilmiştir. *Erzurum 1973 İl Yıllığı*, s. 391.

⁷⁷Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A-III-7-b/D-20/F-46.

⁷⁸TBMM Arşivi, Münir Bey Dosyası. Sicil No. 538, s.2-3; *Emekli Sandığı Arşivi*, MO, 076701; Öztürk, age., Cilt III, s. 430.

çalışacak biri olmalıydı. Tüm bu etkenler göz önünde bulundurulduğunda Kazım Karabekir'in daha önce çalıştığı ve kendisinden oldukça memnun kaldığı Münir Bey'i neden yeniden Erzurum Valiliği'ne istediği daha iyi anlaşılacaktır.

Kaynaklar

Arşivler:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Emekli Sandığı Arşivi, MO, 076701

TBBM Arşivi Münir Bey Dosyası, Sicil No: 538

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi

Kitap ve Makaleler:

Akbulut, D. A. (1989). Şark Harekatı öncesi Celaleddin Arif Bey'in Erzurum'a gelişi ve Erzurum'da bazı hadiseler. *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, I(3), Erzurum.

Akbulut, D. A. (1991). *Albayrak Olayı*. Erzurum (yayınevi yok).

Alptekin, C. (1978). Erzurum Kongresi. *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi*, I(1), Erzurum.

Atatürk, M. K. (2005). *Nutuk 1919-1927*. (Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

Birinci Kafkas Kolordusu'nun Binüçyüzotuzdört senesindeki harekâtı ve meşhudatı hakkında General Harbord Riyaseti'ndeki Amerikan Heyeti'ne takdim edilen rapor suretidir (1335), Erzurum.

Eken, H. (2008). *Bir Milli Mücadele Valisi ve anıları Kapancızâde Hamit Bey*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Erdeha, K. (1975). *Milli Mücadelede vilayetler ve valiler*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Erdoğan, F. (1998). *Türk ellerinde hatıralarım*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

- Hüsrev Gerede'nin anıları, Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve devrimler (19 Mayıs 1919- 10 Kasım 1938)*. (2002) (haz.: Sami Önal). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Kansu, M. M. (1986). *Erzurum'dan ölümüne kadar Atatürk'le beraber*. Cilt I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Karabekir Kazım (1993). *İstiklal Harbimiz*. Cilt. I-II. İstanbul: Emre Yayınları.
- Kırzioğlu, F. (1993). *Bütünüyle Erzurum Kongresi*. Ankara: Ziraat Bankası Yayını.
- Kırzioğlu, F. (2000). Tarih boyunca Türk-Gürcü ilişkileri. *Atatürk IV. Uluslararası Kongresi*, Cilt I, Ankara.
- Kocatürk, U. (1999). *Doğumundan ölümüne kadar kaynakçalı Atatürk günlüğü*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Konukçu, E. (1999). *Mustafa Kemal Atatürk döneminde Erzurum*. Erzurum: Erzurum Valiliği Yayını.
- Meray, S. L., Olcay, O. (1977). *Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş belgeleri, (Mondros Birakışması, Sevr Andlaşması, ilgili belgeler)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- Onar, M. (1995). *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı yazışmaları*. Cilt I. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Orhun, H. vd. (1969). *50 ünlü vali meşhur valiler*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını.
- Öztürk, K. (1995). *Türk parlamento tarihi, TBMM- II Dönem (1923-1927)*. Cilt. III. Ankara: Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- Selvi, H. (1994). *Büyük Millet Meclisi'nde Celaleddin Arif Bey (1875-1930)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erzurum.
- Selvi, H. (2000). *Milli Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Şimşir, B. (1985). *Malta sürgünleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türkgeldi, A. (1948). *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin tarihi*. Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını.
- Türki Büyük Millet Meclisi gizli celse zabıtları*. (1999). Cilt II. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Ural, S. (2004). Mütareke döneminde Osmanlı Devleti'nin Elviye-i Selâse politikası. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 23.

Ural, S. (2010). Brest- Ltovsk Antlaşması'ndan Mondros Mütarekesi'ne Şark vilayetleri'nde mülki ve idari sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6 (11).

Ekler

Vali Münir Bey, (Emekli Sandığı)

دولت کاتب خانہ

۳۳۶ / ۵ / ۱۷

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ

Yer No. : _____

Das. No. : _____

Vesika No.: ۹۱۵۱

رکبا پروک ملت مجلس ریاستی

قم مخصوص مدیری

عدد

۱ / ۲۱۶

A	۷-۷-۶-
D	۲۵
F	۳۸-۲

برید ملت کتب خانہ ریاستی

ایہ بری بہ کد بقا خد البقم اسجہ اہ خرم والیس نید بعلہ

اناطدی انقلابیہ بیاتہ جالیکہ بقندہ دولای

استانویک ولایتہ نازل اولمشہ ایہی اخدم والیس

عمد بقاٹ برنہ نید بقاٹ بقیہ دلانت دقتدنی

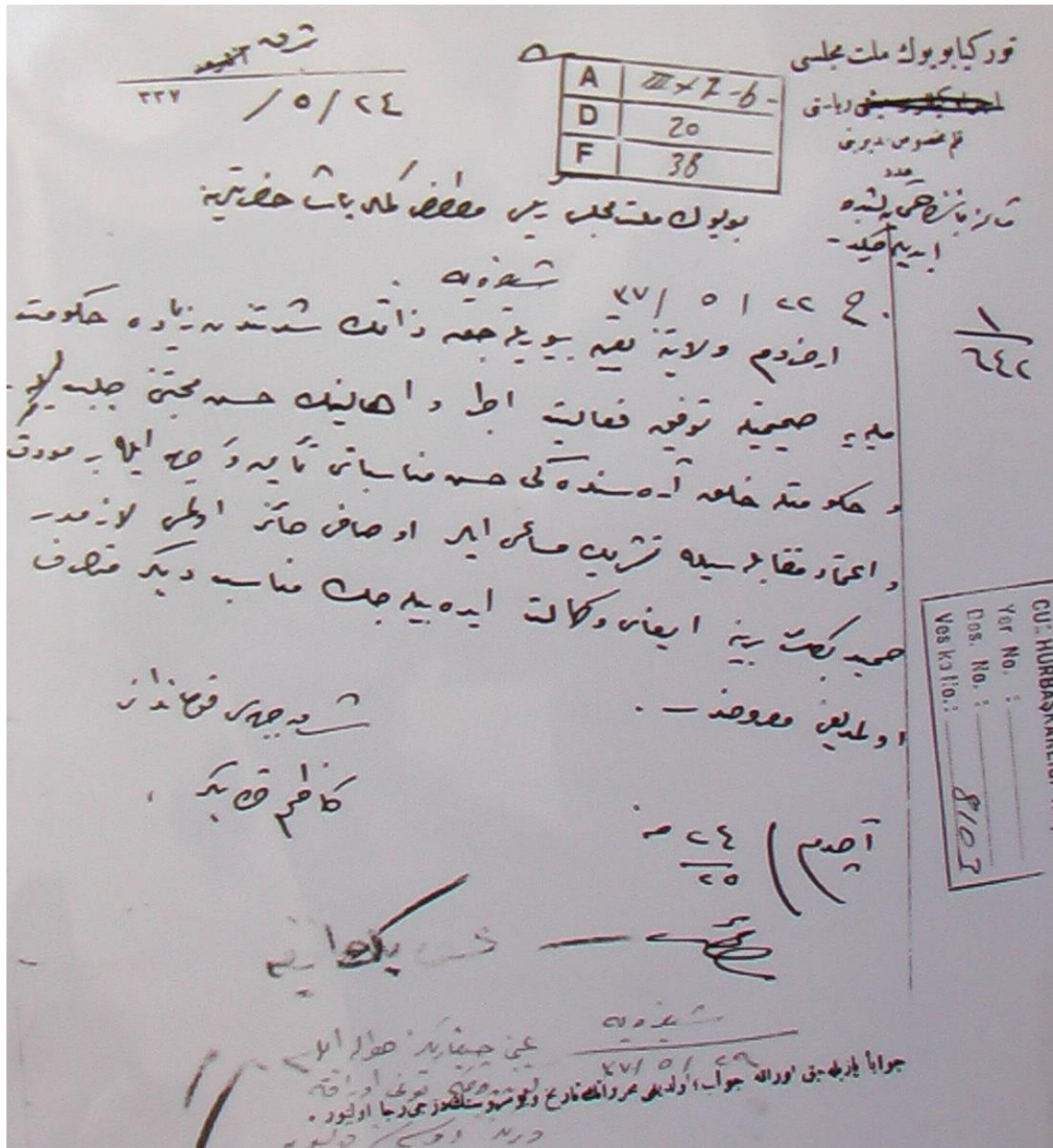
ات عم ایہم

شہ عجم / قمع نہانی

کاظم قباک

۱۹

جوانا بڑھتی اوراہ ، جواب اولدی عورتک تاریخ ونوموسک درسیجا اولتود .

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 24-5-1337